

Βασίλης ΠΑΝΤΑΖΗΣ

*Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα
και Μετανάστευση*

ΜΙΑ ΚΡΙΣΙΜΗ ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΤΟ να αποδέχονται τις πολιτισμικές διαφορές χωρίς να παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Με άλλα λόγια, η πρόκληση είναι η εξεύρεση κάποιου λειτουργικού συμβιβασμού, τόσο για το εθνικό κράτος όσο και για τους πολίτες, ανάμεσα στα ίσα δικαιώματα και στο δικαίωμα στη διαφορετικότητα. Η αντίφαση ανάμεσα στις απαιτήσεις για ίσα δικαιώματα και για το δικαίωμα στη διαφορετικότητα τονίζεται προς το παρόν από δύο κυρίως τάσεις: Κατ' αρχήν, έχει γίνει κατανοητό στις δημόσιες συζητήσεις, σχεδόν ογδόντα πέντε χρόνια μετά τη Διακήρυξη της αυτοδιάθεσης των λαών, ότι τα εθνικά κράτη είναι πολυπολιτισμικά και κάθε ιδεολογία που διακηρύττει πως μόνο άνθρωποι «κοινής καταγωγής» θα έπρεπε να ζουν σε ένα εθνικό κράτος είναι δυνητικά επικίνδυνη. Οι πολυπολιτισμικές κοινωνίες που βρίσκονται υπό «μεταναστευτική πίεση» και στις οποίες ζουν διάφορες εθνοτικές-πολιτισμικές ομάδες και μειονότητες πρέπει να παραιτηθούν από την «ιδέα» μιας εθνικά ομοιογενούς κοινωνίας και να αναγνωρίσουν την εθνοτική-πολιτισμική πολλαπλότητα.

Η ένταξη σε ένα σύγχρονο κράτος με δημοκρατικό καθεστώς μπορεί να δημιουργήσει μια διαλογική κατάσταση όπου οι αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων γίνονται κοινός παρονομαστής για όλες τις ομάδες και τα άτομα που συνθέτουν το κράτος. Η αναγνώριση της πολιτισμικής πολλαπλότητας που δε συγκρούεται με τις αρχές των οικουμενικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορεί να δημιουργήσει ένα πρότυπο κράμα. Η «ολοκληρωτική» μη αναγνώριση των πολιτισμικών στοιχείων της κάθε κουλτούρας είναι που οδηγεί στην εθνικιστική έξαρση και το φονταμενταλισμό και όχι η αναγνώριση των στοιχείων αυτών που καθιστούν τα άτομα ικανά να συμμετέχουν ενεργά στο σύγχρονο κράτος.

Σκοπός αυτής της μελέτης είναι η ανάλυση του κοινωνικού φαινομέ-

νου της μετανάστευσης στο πλαίσιο της εκπαίδευσης στα ανθρώπινα δικαιώματα. Έχοντας ως αφετηρία τις έννοιες μετανάστευση, ισότητα, αξιοπρέπεια και δικαιώματα, αναπτύσσονται τα κύρια χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης στα ανθρώπινα δικαιώματα και επιδιώκεται συγχρόνως να απαντηθεί το ερώτημα τι σημαίνει να είσαι πολίτης σε μία σύγχρονη χώρα υποδοχής μεταναστών και σε ένα δημοκρατικό κράτος δικαίου. Για το σκοπό αυτό θα παρουσιαστούν τα σημαντικότερα διεθνή έγγραφα και διακηρύξεις σχετικά με τη μετανάστευση.

1. Μετανάστευση

Περίπου 190 εκατομμύρια άνθρωποι παγκοσμίως ζουν εκτός της χώρας προέλευσής τους. Οι μετανάστες αυτοί εμπλουτίζουν τις κοινωνίες στον κοινωνικό, πολιτισμικό, πνευματικό και οικονομικό τομέα. Υπάρχουν όμως και αρνητικές πτυχές, όπως η σχολική αποτυχία στους νεαρούς μετανάστες, η ανεργία μεταξύ των μεταναστών και, φυσικά, η μη «ελεγχόμενη» μετανάστευση. Τέτοιες προκλήσεις μπορούν να μετατρέψουν το κοινωνικό φαινόμενο της μετανάστευσης σε «πολιτικό αλεξικέραυνο» και έντονο θέμα συζήτησης (Keeley 2009).

Τα κράτη έχουν επανειλημμένα προσπαθήσει να ελέγξουν τη μετανάστευση με νόμους και σε επίπεδο πολιτικών συζητήσεων τίθεται εκτενώς το θέμα της μετανάστευσης και της ένταξης των μεταναστών. Γεγονότα και απόψεις για τις παγκόσμιες τάσεις της μεταναστευτικής ροής και το θέμα ασύλου βρίσκονται στο προσκήνιο των συζητήσεων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σημαντική κινητήρια δύναμη για τη μετανάστευση αποτελεί η παγκοσμιοποίηση, της οποίας ο αντίκτυπος έχει ως αποτέλεσμα:

Κατά πρώτον, επιδιώκουν όλα τα κράτη τον έλεγχο της μετανάστευσης. Η ένταση του ελέγχου είναι πράγματι διαφορετική και μερικά κράτη είναι πιο ανοιχτά στη μετανάστευση από άλλα. Ωστόσο, ισχύει: κάθε κράτος ελέγχει και κανένα κράτος δεν έχει ως στόχο την πολιτική των ανοικτών συνόρων.

Κατά δεύτερον, οι άνθρωποι δεν μεταναστεύουν μόνο για οικονομικούς λόγους: οι πρόσφυγες αποτελούν ένα σημαντικό τμήμα της παγκόσμιας μετανάστευσης. Δεν εγκαταλείπουν την πατρίδα τους πρωτίστως για μια καλύτερη ζωή για τους ίδιους και την οικογένειά τους, αλλά και επειδή αναζητούν προστασία από την καταπίεση και τις διώξεις (Angenendt 2009).

Η Ελλάδα έχει γίνει για χιλιάδες ανθρώπους, που αναζητούν προστασία, η πύλη προς την Ευρώπη. Προσπαθώντας να ξεφύγουν από τον πόλεμο και τις διώξεις, κυρίως από το Αφγανιστάν, το Ιράκ και τη Σομαλία, έρχονται στην Ελλάδα. Μεταξύ των ανθρώπων αυτών είναι και πολλοί ανήλικοι αλλά και έγκυες γυναίκες και ηλικιωμένοι. Η δοκιμασία για αυτούς τους ανθρώπους δεν έχει τελειώσει, η άφιξή τους στην Ελλάδα δεν σημαίνει ούτε προστασία ούτε ασφάλεια. Συστηματική παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, υπερπλήρη κέντρα κράτησης και η έλλειψη ενός αποτελεσματικού συστήματος παροχής ασύλου είναι εικόνες μέσα από τις οποίες βλέπει κάποιος την ευρωπαϊκή πραγματικότητα (Pro Asyl 2012). Το μεταναστευτικό κύμα αυξάνει στο σύνολό του και σε πολλές χώρες επικρατεί η αντίληψη ότι οι ευκαιρίες και οι προκλήσεις που απορρέουν από αυτήν μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο μέσω εντονότερης διεθνούς συνεργασίας.

2. Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Σύντομη επισκόπηση

Οι φρικαλεότητες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οδήγησαν τους ανθρώπους να αναζητήσουν έναν τρόπο για να αποκτήσουν παγκοσμίως ισχύ τα ανθρωπίνα δικαιώματα. Όλοι οι άνθρωποι στον κόσμο όφειλαν να έχουν βασικά δικαιώματα και θεμελιώδεις ελευθερίες. Αυτός ήταν ένας από τους κύριους σκοπούς που οδήγησαν στην ίδρυση των Ηνωμένων Εθνών. Μέσα από την ένωση όλων των κρατών θα όφειλαν τα ανθρωπίνα δικαιώματα να μην αποτελούν ζήτημα ενός μεμονωμένου κράτους, αλλά της διεθνούς κοινότητας.

Αυτό τονίστηκε από το Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών το 1945, όπου αναφέρεται ότι όλα τα κράτη μέλη υποχρεούνται από κοινού και καθένα χωριστά να συνεργάζονται με τον Οργανισμό για την επίτευξη των στόχων του Οργανισμού και αυτό περικλείει την υλοποίηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Pohanka 2009, 11). Μέσα από αυτή τη βασική αρχή υποχρεούται κάθε μέλος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών να σέβεται τα ανθρωπίνα δικαιώματα. Για να προσδιοριστεί αυτό συνέταξαν τα Ηνωμένα Έθνη την «Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων», η οποία εγκρίθηκε από τη Γενική Συνέλευση το 1948. Η Διακήρυξη περιλαμβάνει σε 30 άρθρα ατομικά και πολιτικά, καθώς και οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα. Με τη Διακήρυξη αυτή αρχίζει η διαδικασία ανάπτυξης προτύπων για τα ανθρωπίνα δικαιώματα στο πλαί-

σιο των Ηνωμένων Εθνών. Η Οικουμενική Διακήρυξη διαπιστώθηκε ότι ήταν ένα ιδιαίτερα σημαντικό διεθνές πεδίο αναφοράς. Στον απόηχο της αποαποικιοποίησης στη δεκαετία του 1950 και του 1960, για παράδειγμα, απελευθερωμένα κράτη ένταξαν διατάξεις της Οικουμενικής Διακήρυξης στα νέα Σύνταγματά τους (Motakef 2009, 10). Για πολλές στη συνέχεια διακηρύξεις, συστάσεις και νομικά δεσμευτικές συμφωνίες των Ηνωμένων Εθνών αποτελεί η Οικουμενική Διακήρυξη τη βάση τους. Σε άμεση σύνδεση με αυτήν ψηφίσθηκαν το 1966 και τέθηκαν σε ισχύ το 1976 οι δύο Συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα: το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα, όπου στο άρθρο 13 καθορίζεται το δικαίωμα στην εκπαίδευση.

Το 1965 ψηφίστηκε η Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Φυλετικής Διάκρισης. Η εν λόγω αντιρατσιστική σύμβαση τέθηκε σε ισχύ το 1969 και έχει επικυρωθεί μέχρι τώρα από 170 κράτη. Με την επικύρωση υποχρεώνονται τα συμβαλλόμενα κράτη να χαράζουν μια πολιτική που θα οδηγεί στην εξάλειψη κάθε μορφής ρατσιστικής διάκρισης. Η χρήση του όρου «φυλετική διάκριση» οφείλεται στο ιστορικό πλαίσιο γένεσης της σύμβασης. Θα πρέπει, μάλλον, αντί αυτού να σημαίνει «ρατσιστική φυλετική διάκριση» για να παραπέμπει στην ιδεολογία που αποκρύπτεται πίσω από αυτό (ό.π.). Επειδή, φυσικά, δεν υπάρχουν ανθρώπινες φυλές, αλλά μόνο ένα ανθρώπινο είδος, η UNESCO κάλεσε το 1950 τα κράτη να μη χρησιμοποιούν την έννοια της φυλής, διότι δεν αντικατοπτρίζει κανένα βιολογικό γεγονός, αλλά ένα κοινωνικό μύθο, ο οποίος αποτελεί την αιτία πολλών μορφών βίας (UNESCO 1950).

Με τη Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διάκρισης κατά των Γυναικών, η οποία ψηφίστηκε το 1979 και τέθηκε σε ισχύ το 1981, δεσμεύονται τα συμβαλλόμενα κράτη για την πρόληψη σχετικά με τη διάκριση κατά των γυναικών να διασφαλίσουν μια πραγματική ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών. Ιδίως, πρέπει να υπερνικήσουν χαρακτηριστικές μορφές διάκρισης κατά των γυναικών, όπως η ενδοοικογενειακή βία, ο καταναγκαστικός γάμος ή η μη δυνατότητα πρόσβασης στην εκπαίδευση. Τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Γυναικών έχουν επικυρώσει μέχρι σήμερα 182 κράτη.

Στις 5 Φεβρουαρίου του 1988 ψηφίστηκε από τα Ηνωμένα Έθνη το κείμενο της Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Παιδιού. Στις 8 Μαρτίου του 1989 η επιτροπή των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών επικύρωσε το σχέδιο, ενώ στις 20 Νοεμβρίου η 61η Ολομέλεια των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε τη Σύμβαση. Στις 21 Οκτωβρίου 1991 τη

Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού είχαν επικυρώσει ήδη εκατό χώρες. Έως σήμερα έχει επικυρωθεί από 192 χώρες. Η Ελλάδα την επικύρωσε στις 2 Δεκεμβρίου του 1992 με τον Ν.2101/92.Ν. 2101/92 (ΦΕΚ Α' 192). Η Σύμβαση απαγορεύει κάθε αρνητική διάκριση απέναντι στα παιδιά βάσει της φυλής, του χρώματος, του φύλου, της γλώσσας, της θρησκείας, πολιτικών ή κοσμοθεωρητικών αντιλήψεων, εθνοτικής και κοινωνικής προέλευσης, περιουσιακής κατάστασης, αναπηρίας ή οποιασδήποτε άλλης επίκτητης ιδιότητας.

Η από πλευράς Διεθνούς Δικαίου προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν περιορίζεται στο επίπεδο των Ηνωμένων Εθνών. Στην Αφρική, την Ευρώπη και την Αμερική έχουν αναπτυχθεί Περιφερειακά Συστήματα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ως επιτυχημένο παράδειγμα ενός περιφερειακού συστήματος προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θεωρείται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ) του 1950 (τέθηκε σε ισχύ το 1953) (ό.π., 11). Παρέχει τη δυνατότητα στους πολίτες των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης να απαιτήσουν τα δικαιώματά τους ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο Στρασβούργο.

3. Η ανθρωποδικαιική απαγόρευση των διακρίσεων

Η προστασία κατά των διακρίσεων αποτελεί θεμελιώδη αρχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δηλαδή κάθε ανθρώπινο δικαίωμα είναι έμφυτο σε όλους τους ανθρώπους χωρίς διάκριση. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και οι μεταγενέστερες συμβάσεις των Ηνωμένων Εθνών προβλέπουν την απαγόρευση των διακρίσεων. Η Οικουμενική Διακήρυξη στο άρθρο 2, παράγραφος 1 αναφέρει ότι όλα τα δικαιώματα που προβλέπονται πρέπει να ισχύουν για όλους «χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιοσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση». Παρόμοια διατύπωση βρίσκεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και στο άρθρο 2, παράγραφος 2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Κοινωνικά, Οικονομικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα. Άλλες διεθνείς συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα συγκεκριμενοποιούν την απαγόρευση των διακρίσεων σε σχέση με συγκεκριμένες μορφές διάκρισης.

Η Σύμβαση κατά του ρατσισμού ορίζει τη «φυλετική διάκριση» ως «κάθε διάκριση, αποκλεισμό, περιορισμό ή προτίμηση με βάση τη φυλή, το χρώμα, την καταγωγή ή την εθνική ή εθνοτική προέλευση, που έχει σκοπό ή αποτέλεσμα να εξαλείψει ή να θίγει την αναγνώριση, την απόλαυση ή την άσκηση, σε ισότιμη βάση, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών στον πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό ή οποιοδήποτε άλλο τομέα της δημόσιας ζωής».

Η Σύμβαση των Δικαιωμάτων των Γυναικών άρθρο 1 ορίζει ως διάκριση «κάθε διαχωρισμό, εξαίρεση ή περιορισμό που βασίζεται στο φύλο και που έχει σαν αποτέλεσμα ή σκοπό να διακυβεύσει ή να καταστρέψει την με βάση την ισότητα ανδρών και γυναικών αναγνώριση, απόλαυση ή άσκηση από τις γυναίκες, ανεξαρτήτως της οικογενειακής τους κατάστασης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών στον πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και αστικό τομέα ή σε κάθε άλλο τομέα».

Οι διαστάσεις της διάκρισης είναι πολύμορφες. Κυρίως παρατηρείται η άμεση και η έμμεση διάκριση. Επίσης, στις μορφές διάκρισης περιλαμβάνονται σύμφωνα με την ανθρωποδικαϊκή προστασία κατά των διακρίσεων και δομικές μορφές διάκρισης (ό.π., 12).

Άμεση διάκριση σημαίνει ότι ένα άτομο βιώνει με βάση συγκεκριμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα διάκρισης μη ευνοϊκή μεταχείριση σε συγκριτική κατάσταση με άλλο άτομο. Χαρακτηριστικό αυτού είναι ότι η μειονεκτική μεταχείριση συνδέεται άμεσα με ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό (όπως το χρώμα του δέρματος ή το φύλο). Στην περίπτωση αυτή, η αναφορά στο χαρακτηριστικό γνώρισμα διάκρισης δεν πρέπει ρητά να κατασκευάζεται. Αρκεί να προκύπτει σαφώς από το πλαίσιο και την κατάσταση και να αναπαράγεται π.χ. λόγω των εξωτερικών χαρακτηριστικών γνωρισμάτων (ό.π.).

Ως έμμεση διάκριση αντιλαμβάνεται κάποιος τη μειονεκτική μεταχείριση που γεννιέται στο πλαίσιο τυπικά ουδέτερων εμφανιζόμενων κανονισμών για ορισμένες ομάδες ανθρώπων. Έτσι, για παράδειγμα, μπορούν να αποδεικνύονται διαφορετικοί κανονισμοί για πλήρη και μερική απασχόληση στην πραγματικότητα ως έμμεση διάκριση σε βάρος των γυναικών, επειδή οι γυναίκες απασχολούνται δυσανάλογα με μειωμένο ωράριο (ό.π.). Στην εκπαίδευση η έμμεση διάκριση εμφανίζεται στην υποεκπροσώπηση των παιδιών από οικογένειες με μεταναστευτικό υπόβαθρο στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και κυρίως στο Λύκειο.

Υπάρχουν επίσης δομικές μορφές διάκρισης. Ο αποκλεισμός των ατόμων με ειδικές ανάγκες από την κοινωνική ζωή δεν είναι αποτέλεσμα μό-

νο εσκεμμένων ενεργειών υποτίμησης και αποκλεισμού, αλλά για παράδειγμα, από την έλλειψη αναγκαίων μέτρων πρόσβασης σε δημόσια κτίρια ή σε μέσα μαζικής μεταφοράς. Ακόμη και σε μορφές τυπικής ισότητας όλων των μαθητών στο δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα παρατηρούνται σε διαφόρους τομείς της σχολικής ζωής μηχανισμοί επιλογής, οι οποίοι οδηγούν de facto στη διάκριση παιδιά και εφήβους από φτωχές οικογένειες ή από οικογένειες με μεταναστευτικό υπόβαθρο (ό.π.).

Στη συζήτηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα τις τελευταίες δεκαετίες έχει προκύψει μια «γενική συναίνεση» ότι επίσης οι μορφές έμμεσης και δομικής διάκρισης θεωρούνται παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των οποίων την ευθύνη φέρει το κράτος και η κοινωνία.

4. Παιδεία για τα ανθρώπινα δικαιώματα

Αν και δεν υπάρχει ένας ενιαίος ορισμός της παιδείας για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Müller 2001, Flowers 2004), διαπιστώνεται ωστόσο μια ευρεία παραδοχή της σπουδαιότητάς της διεθνώς. Απεικονίζεται στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948), άρθρο 26, στη Διεθνή Σύμβαση για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα (1996), άρθρο 13, στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989), άρθρο 29, στη Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών φυλετικής διάκρισης (1965), άρθρο 7, στη Διακήρυξη του Συνεδρίου της Βιέννης (1978) και στα διεθνή προγράμματα δράσης των Ηνωμένων Εθνών (δεκαετία της παιδείας για τα ανθρώπινα δικαιώματα, σχέδιο δράσης για τη δεκαετία). Σκοπός της παιδείας για τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι να οικοδομηθεί ένας πολιτισμός ανθρωπίνων δικαιωμάτων με τη μετάδοση των γνώσεων και την ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων, καθώς επίσης κανόνων και στάσεων. Αυτός ο πολιτισμός ανθρωπίνων δικαιωμάτων οφείλει να αναπτύξει ένα μεγαλύτερο σεβασμό για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Αυτό συνίσταται στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και ανάπτυξη της αίσθησης για την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, την προώθηση της κατανόησης, της ανεκτικότητας, της ισότητας των φύλων και της φιλίας μεταξύ όλων των εθνών, εθνοτικών και πολιτισμικών ομάδων, θρησκειών και γλωσσών, τη δυνατότητα να συμμετέχουν όλοι αποτελεσματικά σε μια ελεύθερη κοινωνία και την προώθηση της δραστηριότητας των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης (Γεν. Συνέλευση του Ο.Η.Ε, 1996). Επίσης δίδεται ιδιαίτερη σημασία στο γεγονός ότι μέσω της παι-

δείας για τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν επιδιώκεται μόνο η απλή μετάδοση γνώσεων αλλά κυρίως η αλλαγή στάσεων (Alefsen 2004, 72). Αυτός ο αρκετά εκτενής ορισμός επικαλύπτεται σε πολλά σημεία και με άλλες έννοιες. Συγκεκριμένα η παιδεία για τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι μια έννοια που προήλθε από την κοινωνική και πολιτική αγωγή, την αντιρατσιστική εκπαίδευση, την εκπαίδευση για την ειρήνη, τη δημοκρατία και την ανεκτικότητα (Mihr 2005). Όλες αυτές οι μορφές εκπαίδευσης - ανάλογα με την κοινωνικοπολιτική κατάσταση - επιδιώκουν μια ειρηνικότερη, δικαιοτέρα και δημοκρατικότερη κοινωνία. Η παιδεία για τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν επιδιώκει μόνο να γνωρίζουν οι πολίτες μιας χώρας το πολίτευμα και τους νόμους, οι οποίοι θεωρητικά μπορούν να αλλάζουν με κάθε αλλαγή της κυβέρνησης, να τίθενται εκτός ισχύος ή να αγνοούνται. Αποσκοπεί πολύ περισσότερο τόσο στο να καλλιεργεί την ηθική έννοια των ανθρωπίνων νομικών εγγυήσεων ελευθερίας στη συνείδηση του ανθρώπου και να διατηρεί άσβεστο το ενδιαφέρον για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια (Bielefeldt, 2004, 26) όσο και στο να συνειδητοποιήσουν οι άνθρωποι την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948.

Η παιδεία για τα ανθρώπινα δικαιώματα περιέχει τόσο κοινωνικά, οικονομικά όσο και πολιτικά και ατομικά ανθρώπινα δικαιώματα και απευθύνεται σε όλους τους ανθρώπους, ανεξαρτήτως επαγγέλματος, ηλικίας, καταγωγής, υπηκοότητας ή εθνότητας. Αυτή η αποστολή ανατίθεται όχι μόνο στο σχολείο αλλά σε όλους τους τομείς της εκπαίδευσης και τελικώς αναφέρεται στο συνολικό πεδίο του κοινωνικού και πολιτικού πολιτισμού. Επιδιώκει να εκπαιδεύσει και να επιμορφώσει πολιτικούς, δικηγόρους, γιατρούς, μαθητές, εκπαιδευτικούς, κοινωνικούς λειτουργούς, μέλη μειονοτικών ομάδων και αλλοδαπούς. Η παιδεία για τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι διά βίου μάθηση. Δεν αποκλείει καμιά ομάδα και πρέπει, επομένως, ο εκπαιδευτικός προγραμματισμός να διαμορφώνεται ανάλογα. Οφείλουν όλοι, γυναίκες, άνδρες, παιδιά και έφηβοι, να γνωρίζουν και να κατανοούν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους και να αντιλαμβάνονται τη σπουδαιότητά τους για την εκπλήρωση των επιδιώξεών τους. Η κατανόηση των αρχών και των διαδικασιών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθιστά τους ανθρώπους ικανούς να συμμετέχουν στις αποφάσεις που καθορίζουν τη ζωή τους. Η παιδεία για τα ανθρώπινα δικαιώματα συμβάλλει στην επίλυση των συγκρούσεων και τη διασφάλιση της ειρήνης, η οποία καθοδηγείται μέσα από τα ανθρώπινα δικαιώματα, και είναι ιδιαίτερα χρήσιμη στρατηγική για την ατομική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη.

Η παιδεία για τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει - ανάλογα με την ιδιάζουσα κατάσταση σε κάθε χώρα - να προσαρμόζεται στις ανάγκες των ανθρώπων, να αντιλαμβάνεται και να ενατενίζει τα προβλήματα κατοχύρωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σε αυτή την ενατένιση πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, να διδάσκεται και να γίνεται αντιληπτή η ολιστική αρχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Mihg 2005). Δεν μπορεί, παραδείγματος χάριν, ένα μέλος μιας μειονοτικής ομάδας ή μιας κοινότητας να γνωρίζει μόνο τα «δικά του» μειονοτικά δικαιώματα και να αξιώνει αυτά για τον ίδιο χωρίς να σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα των άλλων ομάδων σε μια κοινωνία, ανεξαρτήτως αν πρόκειται για κοινωνικά ή πολιτικά δικαιώματα.

Η ολιστική αρχή της παιδείας για τα ανθρώπινα δικαιώματα συνίσταται στα εξής: γνώση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, συναίσθηση, αντίληψη της αδικίας και των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διαμόρφωση κοινής συνείδησης για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Müller 2002), η οποία καθιστά τον άνθρωπο ικανό να συμμετέχει ενεργά στον αγώνα για τα ανθρώπινα δικαιώματα και να αναπτύσσει μια ανθρωποδικαιική πληρότητα.

4.1 Εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα και μετανάστευση: Νέες προκλήσεις

Οι πολιτικές αντιπαραθέσεις και οι πρόσφατες επιλογές στην πολιτική της μετανάστευσης, της ένταξης των μεταναστών και η έκταση του φαινομένου της μετανάστευσης με τις συνολικές κοινωνικές συνέπειές της αποτελεί μια ιδιαίτερη πρόκληση για την εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Οι κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές σε μια χώρα υποδοχής μεταναστών οδηγούν την εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα σε νέες προκλήσεις. Ειδικότερα, οι συζητήσεις σχετικά με την ιθαγένεια και το νόμο για τη μετανάστευση. Αυτό αντικατοπτρίζεται σε ένα ευρύ φάσμα της μεταναστευτικής πολιτικής που σχετίζεται με την εκπαίδευση. Κυμαίνεται από διεθνείς συναντήσεις μέχρι τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και σε σεμινάρια που απευθύνονται σε μετανάστες ή σε εργασιακά θέματα.

Πρέπει να διακρίνουμε δύο προσεγγίσεις: Πρώτον, θα πρέπει να σχεδιαστούν εκπαιδευτικές πολιτικές για θέματα μετανάστευσης και ένταξης που να απευθύνονται στους «ντόπιους», να είναι ανοιχτές και για μετανάστες και να πραγματεύονται θέματα μετανάστευσης. Δεύτερον, να α-

ναπτυχθούν εκπαιδευτικές πολιτικές που να απευθύνονται σε ανθρώπους με μεταναστευτικό υπόβαθρο (Müller-Hofstede 2009).

Στις εκπαιδευτικές πολιτικές για την «κοινωνία της πλειονότητας» περιλαμβάνονται η εκπαίδευση, η κατάρτιση και η επιμόρφωση (ό.π.). Ενημέρωση για τις τρέχουσες αμφιλεγόμενες συζητήσεις, τα γεγονότα, τις πολιτικές αποφάσεις, για τη μετανάστευση και τις νομικές αρχές. Επίσης, εκπαιδευτική πολιτική με στόχο την κοινωνία των πολιτών, ιδίως σε πολυπολιτισμικές γειτονιές. Ντόπιοι και μετανάστες οφείλουν να αναπτύξουν ανθρωποδικαιικές ικανότητες και δεξιότητες που θα τους καθιστούν ικανούς να ασχολούνται με την πολιτισμική ποικιλομορφία, τη μετανάστευση και τις προκλήσεις και να οδηγούνται στη λύση των συγκρούσεων. Μια αμιγώς κανονιστική, ηθικολογία (αποκλειστικά σε προβλήματα, όπως ο ρατσισμός ή οι διακρίσεις) ή ακόμη ένας διάλογος επικεντρωμένος στον πολιτισμό δεν είναι αποτελεσματικές προσεγγίσεις. Θα πρέπει να είναι ρεαλιστικές και εστιασμένες σε θεματικά πεδία που θα οδηγούν στην ανάπτυξη ανθρωποδικαιικής πληρότητας.

Η εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα δεν απευθύνεται μόνο στους ντόπιους αλλά και στους μετανάστες. Όλοι οι πολίτες μιας χώρας υποδοχής μεταναστών είναι αποδέκτες της εκπαίδευσης στα ανθρώπινα δικαιώματα. Εκπαιδευτικές πολιτικές απευθυνόμενες κυρίως σε μετανάστες πρέπει να λάβουν υπόψη ότι οι μετανάστες από χώρες που δεν είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στερούνται των ευκαιριών συμμετοχής σε μεγάλο βαθμό στα κοινά. Όποιος δεν είναι πολίτης του κράτους που διαμένει ή δεν μπορεί να γίνει, είναι κοινωνικά και πολιτικά περιθωριοποιημένος και η πολιτική συμμετοχή του παραμένει περιορισμένη σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Η εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα δεν μπορεί να αντισταθμίσει το γεγονός αυτό, αλλά μπορεί να θεματοποιήσει αυτό το πρόβλημα ακόμη και να παρέχει πληροφορίες σχετικά με την πολιτογράφηση μέσα από μια ενεργό και ίσων ευκαιριών πολιτική.

5. Ανθρώπινα δικαιώματα, μετανάστευση και εκπαίδευση

Οι δυνατότητες της πολιτικής, κοινωνικής, επαγγελματικής και πολιτισμικής συμμετοχής των μεταναστών αποτελούν σημαντικές προϋποθέσεις για τις διαδικασίες ένταξής τους. Κατ'αρχήν παρέχεται η δυνατότητα στους μετανάστες να συμμετέχουν ως ενεργά μέλη στην πολιτική του κάθε κράτους (Reißlandt 2007). Η αναγνώριση των δικαιωμάτων των μεταναστών αποσκοπεί επίσης στην εξάλειψη των ανισοτήτων. Κατά συνέ-

πεια, η εκπαίδευση θα πρέπει να χρησιμοποιείται ως μέσο για την εξάλειψη του «στιγματισμού», των διακρίσεων και του αποκλεισμού (Lohrenscheit 2008).

«Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα» (ΟΔΔΑ, άρθρο 1). Το άρθρο 1 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου περιλαμβάνει ήδη τις πιο σημαντικές έννοιες και τα θεμέλια για μια σύγχρονη θεώρηση και κατανόηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: ελευθερία, ισότητα, αξιοπρέπεια και δικαιώματα. Οι έννοιες αυτές αποτελούν σημαντική πτυχή της εκπαίδευσης στα ανθρωπίνια δικαιώματα: εκμάθηση των κειμένων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των εγγράφων που είναι ζωτικής σημασίας προκειμένου τα άτομα να κατανοήσουν τις έννοιες που αυτά περιέχουν και να μπορέσουν να εφαρμόσουν τις έννοιες αυτές πιο αποτελεσματικά.

Ελευθερία

Τα ανθρωπίνια δικαιώματα είναι ελευθερίες. Το προοίμιο της Οικουμενικής Διακήρυξης του 1948 διευκρινίζει τις τέσσερις «βασικές ελευθερίες»: «Επειδή η παραγνώριση και η περιφρόνηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου οδήγησαν σε πράξεις βαρβαρότητας, που εξεγείρουν την ανθρωπινή συνείδηση, η προοπτική ενός κόσμου όπου οι άνθρωποι θα είναι ελεύθεροι να μιλούν και να πιστεύουν, λυτρωμένοι από τον τρόμο και την αθλιότητα, έχει διακηρυχθεί ως η πιο υψηλή επιδίωξη του ανθρώπου» (Προοίμιο, Οικουμενικής Διακήρυξης).

Το προοίμιο αντιλαμβάνεται την ελευθερία τόσο ως πολιτικό δικαίωμα (του λόγου και της πίστης), καθώς και ως ένα κοινωνικό δικαίωμα (λύτρωση-ελευθερία από τον τρόμο και την αθλιότητα). Μεταφορικά, η ελευθερία του λόγου μπορεί να θεωρηθεί ότι στοιχειοθετεί ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, όπως δηλώθηκε στην Οικουμενική Διακήρυξη σύμφωνα με το άρθρο 19 (ελευθερία γνώμης, έκφρασης και πληροφόρησης) και το άρθρο 20 (ελευθερία του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι). Δεν περιορίζεται μόνο στη θρησκεία, η ελευθερία των πεποιθήσεων περιλαμβάνει πνευματικά και θρησκευτικά δικαιώματα γενικά. Οι άνθρωποι είναι άτομα που σκέφτονται και αισθάνονται και προσπαθούν να προσδώσουν νόημα στη ζωή τους. Έχουν αυτό το δικαίωμα ελεύθερα και χωρίς διάκριση, εφόσον όλοι σέβονται το δικαίωμα του άλλου στην ίση ελευθερία. Η ελευθερία (λύτρωση) από τον τρόμο και την αθλιότητα περιλαμβάνει πολλές διαστάσεις. Όλοι οι άνθρωποι πρέπει να προστατεύονται, για παράδειγμα, από τις αυθαίρετες ενέργειες του κράτους. Το κρά-

τος έχει επίσης την υποχρέωση να μας προστατεύσει από τη βία (π.χ. τα άρθρα 2, 4 και 5, Οικουμενική Διακήρυξη) και να παράσχει δίκαιες και νόμιμες διαδικασίες (άρθρο 10, Οικουμενική Διακήρυξη). Συγχρόνως, ελευθερία από τον τρόμο και την αθλιότητα σημαίνει ότι οι άνθρωποι πρέπει να αισθάνονται ασφαλείς ως προς την ικανοποίηση των θεμελιωδών αναγκών τους για νερό, τροφή και καταφύγιο. Η ελευθερία (λύτρωση) από στερήσεις περιλαμβάνει οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα. Ως ανθρώπινα όντα μάς αναγνωρίζεται το δικαίωμα να μπορούμε να αναπτύξουμε πλήρως τη συναίσθηση του εαυτού μας, μια διαδικασία που μπορεί να υλοποιηθεί καλύτερα σε ένα περιβάλλον απαλλαγμένο από τον τρόμο και τη στέρηση.

Ισότητα των Φύλων

Η προώθηση της ισότητας και η προστασία έναντι όλων των μορφών διάκρισης αποτελούν δομικά στοιχεία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Κάθε δικαίωμα θα πρέπει να παρέχεται σε όλους χωρίς διακρίσεις που βασίζονται σε ρατσιστική ή σεξιστική ιδεολογία ή σε ό,τι έχει σχέση με την κοινωνική τάξη, το χρώμα του δέρματος ή την εξωτερική εμφάνιση, τη σωματική ή διανοητική ικανότητα, το σεξουαλικό προσανατολισμό ή το πολιτισμικό υπόβαθρο. Τα Ηνωμένα Έθνη, καθώς και οι περιφερειακοί διακυβερνητικοί οργανισμοί, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης, έχουν αναπτύξει ένα σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά των διακρίσεων αυτών. Το άρθρο 2 της Οικουμενικής Διακήρυξης αναφέρει: «Κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλεστεί όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμιά απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες ή οποιεσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση. Επίσης δεν είναι επιτρεπτό να γίνεται καμιά διάκριση βασισμένη στο πολιτικό, νομικό ή διεθνές καθεστώς της χώρας από την οποία προέρχεται κανείς, είτε πρόκειται για χώρα ή εδαφική περιοχή ανεξάρτητη, υπό κηδεμονία ή υπό εξουσία ή που βρίσκεται υπό οποιονδήποτε άλλο περιορισμό κυριαρχίας». Το άρθρο 2 και το άρθρο 26 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα αποτελούν τη νομική βάση για την προώθηση της ισότητας και της προστασίας κατά των διακρίσεων.

Ανθρώπινη αξιοπρέπεια - ανθρώπινα δικαιώματα για όλους

Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια αναδεικνύεται όλο και περισσότερο ως η ιδέα που μπορεί να αποτελέσει την κοινή βάση κατανόησης έναντι ολοκληρωτικών «πράξεων βαρβαρότητας». Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948, ήδη στην πρώτη παράγραφο του προοιμίου της, κάνει λόγο για «αναγνώριση της αξιοπρέπειας που είναι σύμφυτη σε όλα τα μέλη της ανθρώπινης οικογένειας, καθώς και των ίσων και αναπαλλοτριωτών δικαιωμάτων τους». Το άρθρο 1 αναφέρει: «Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα» (Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου).

Η προσπάθεια για την προάσπιση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας όλων αποτελεί βασική αρχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Θέτει το άτομο στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Αυτά βασίζονται σε ένα κοινό και οικουμενικό σύστημα αξιών, το οποίο προασπίζει το απαραβίαστο της ζωής και προσφέρει έτσι ένα πλαίσιο για την οικοδόμηση ενός συστήματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων με τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα και κανόνες.

Ο σεβασμός για την αξιοπρέπεια του κάθε ανθρώπου βρίσκεται στο επίκεντρο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Χωρίς σεβασμό για την ελευθερία και την αξιοπρέπεια δεν μπορεί να γίνεται λόγος για τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ως ανθρώπινα όντα έχουμε όλοι μια έμφυτη αξιοπρέπεια που είναι αναφαίρετη, αν και υπάρχουν φυσικά πάρα πολλοί τρόποι για την προσβολή της. Η αξιοπρέπεια ενός προσώπου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την προσωπικότητά του. Ο καθένας είναι μοναδικός: έχει γεννηθεί σε ένα συγκεκριμένο τόπο, χρόνο, με συγκεκριμένη ιδιοσυγκρασία, χαρίσματα και ευκαιρίες. Καθένας πρέπει να πάρει την απόφαση να σέβεται τη «δική του» αξιοπρέπεια, και στενά συνδεδεμένη με την απόφαση αυτή είναι και η απόφαση να σέβεται την αξιοπρέπεια των «άλλων».

Δικαιώματα – Το δικαίωμα στην εκπαίδευση

Ελευθερία, ισότητα και αξιοπρέπεια δεν είναι φυσικά μόνο δικαιώματα, αλλά και αξίες στην εκπαίδευση. Είναι κατοχυρωμένα ως δικαιώματα, με στόχο την ανάπτυξη διεθνών προτύπων και ενός αποτελεσματικού συστήματος προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι αξίες συχνά παραμένουν ασαφείς, ή «κρύβονται στη σκιά»,

και διαφέρουν από ομάδα σε ομάδα σε μικρο-, μεσο- και μακροεπίπεδο, τα δικαιώματα καθορίζονται με μεγαλύτερη σαφήνεια. Τα ανθρώπινα δικαιώματα - κατοχυρωμένα από το γεγονός ότι κάθε ανθρώπινη ύπαρξη, μόνο και μόνο επειδή είναι ανθρώπινη, έχει το δικαίωμα σε αυτά - διαφέρουν ουσιαστικά από τα προνόμια, που είναι ειδικά δικαιώματα και χορηγούνται σε ορισμένες ομάδες ανθρώπων. Και όλοι γνωρίζουν ότι τα πρώτα δεν έχουν ακόμη καθοριστεί παγκοσμίως. Για να είναι εγγυημένα τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα κράτη πρέπει να τα ενσωματώσουν στην εθνική τους νομοθεσία.

Ωστόσο, μερικές φορές οι κυβερνήσεις διστάζουν να εφαρμόσουν πλήρως τις συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η Ελλάδα, όπως και άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν εγγυώνται πλήρως τα δικαιώματα που προστατεύονται από τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989), κάτι που φαίνεται, για παράδειγμα, στην αναγνώριση του δικαιώματος στην εκπαίδευση των παιδιών προσφύγων, τα οποία θεωρούνται ως «παράνομοι μετανάστες», αντί να αντιμετωπίζονται με γνώμονα τους κανόνες της Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Παιδιού (ΕΣΠ Έκθεση 2012). Η εκπαιδευτική διάκριση των παιδιών που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών, παρά τις προσπάθειες μεταρρύθμισης τις τελευταίες δεκαετίες, σε διάφορα κράτη, είναι περισσότερο ή λιγότερο έντονη. Το δεδομένο αυτό επαληθεύεται και συχνά υποστηρίζεται από επιστημονικές μελέτες (ό.π.). Ωστόσο, οι αιτίες είναι αμφιλεγόμενες: δεν είναι μόνο η έλλειψη γνώσης της γλώσσας της χώρας υποδοχής εκ μέρους των «αλλοδαπών» μαθητών, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση των οικογενειών, αλλά και πτυχές του σχολικού συστήματος περιορίζουν τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες των παιδιών που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών.

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση είναι τόσο ένα αυτοδύναμο ανθρώπινο δικαίωμα όσο και ένα βασικό μέσο για την προώθηση της υλοποίησης και άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων: Ως empowerment right (Motakef 2009, 12) διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο για την ενδυνάμωση των ανθρώπων και έχει ιδιαίτερη σημασία για την ικανότητα αυτών να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους και σε αλληλέγγυα δράση να συμμετέχουν στον αγώνα για τα ανθρώπινα δικαιώματα των άλλων. Το Προοίμιο της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αξιώνει καθένας/ καθεμία και κάθε όργανο της κοινωνίας «μέσω της κατάρτισης και της εκπαίδευσης να προωθηθεί ο σεβασμός αυτών των δικαιωμάτων και των ελευθεριών». Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Γυναικών περιέχει συγκεκριμένες διατάξεις για τη δικαιοσύνη στην

εκπαίδευση μεταξύ αγοριών, κοριτσιών, γυναικών και ανδρών. Δεσμεύει τα συμβαλλόμενα κράτη να μειώσουν στην εκπαίδευση το χάσμα μεταξύ των δύο φύλων και να αναλάβουν δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων κατά των γυναικών. Πέρα από τη δράση για ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση δεσμεύονται τα συμβαλλόμενα κράτη να συμβάλουν στην αποδόμηση των στερεοτύπων μεταξύ των δύο φύλων μέσω της αναθεώρησης των αναλυτικών προγραμμάτων και των σχολικών εγχειριδίων.

6. Επίλογος

Στα χρόνια που ακολούθησαν από την ίδρυση του ΟΗΕ και την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, προς έκπληξη πολλών, τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτέλεσαν έναν πολιτικό παράγοντα που δε θα μπορούσε να αγνοήσει κανείς, ακόμη και αν αντίκριζε τα πράγματα μέσα από το πρίσμα ενός ωμού ρεαλισμού. Η Οικουμενική Διακήρυξη κατέστη ένα μέσο, καθώς και το πιο σημαντικό σύμβολο, των αλλαγών που ενίσχυσαν τις φωνές των αδύνατων-ανίσχυρων απέναντι στην εξουσία.

Πολλές καθημερινές διακρίσεις και διώξεις που έχουν ρατσιστικό χαρακτήρα μπορούν να αποδοθούν στην ελλιπή ή ανεπαρκή εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα. Για το λόγο αυτό κρίνεται απαραίτητη η ανάγκη για δράση. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση του ατόμου θεωρείται κοινωνικό πρόβλημα, το οποίο πρέπει να είναι δεσμευτικό για κάθε κράτος. Κάθε κράτος οφείλει να αναλάβει πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη μιας παιδείας για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Θέμα και σκοπός της παιδείας για τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι να ευαισθητοποιήσει τους ανθρώπους στην ιδέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και να προωθήσει την ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων που οδηγούν σε ετοιμότητα δράση για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Από τις προσπάθειες υλοποίησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προκύπτει η υποχρέωση του σχολείου να συνειδητοποιήσουν όλοι οι μαθητές τις αρχές και αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η πραγμάτευση ανθρωποδικαϊκών θεμάτων οφείλει να μεταδώσει συγκεκριμένες γνώσεις και να αναπτυχθούν δεξιότητες σχετικά με τη σημασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, τόσο για τα δικαιώματα των ατόμων όσο και για τις αρχές διαμόρφωσης και εξέλιξης της κοινωνίας. Η παιδεία για τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ένας σημαντικός παράγοντας για την α-

νάπτυξη συνείδησης για τα ανθρώπινα δικαιώματα και για τη διασφάλιση των αξιών στην κοινωνία. Είναι επίσης απαραίτητη προϋπόθεση για την πραγμάτωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Η παιδεία για τα ανθρώπινα δικαιώματα ανοίγει νέες ευκαιρίες, έχει να αντιμετωπίσει και νέες προκλήσεις. Σημαντικά προγράμματα ένταξης των μεταναστών είναι: η εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να διευρυνθεί και να απευθύνεται σε όλους τους μαθητές και τους ενηλίκους, ντόπιους και μετανάστες στα σχολεία και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Βιβλιογραφία

- ALEFSEN, H. (2004), Menschenrechtsbildung bei den Vereinten Nationen. In: Mahler, G./Mihl, A. (Hrsg.): Menschenrechtsbildung. Bilanz und Perspektiven. Wiesbaden, 71-82
- ANGENENDT, S. (2009), Migration weltweit. Bundeszentrale für politische Bildung
- BIELEFELDT, H. (2004), Die Würde als Maßstab. In: Mahler, G. / Mihl, A. (Hrsg.): Menschenrechtsbildung. Bilanz und Perspektiven. Wiesbaden, 9-28
- ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ (2012), Ασυνόδετοι Ανήλικοι στα Ελληνοτουρκικά Σύνορα. Έβρος, Μάρτιος 2011-Μάρτιος 2012. Ορεστιάδα Έβρου, 2012. Επιμέλεια Έκθεσης Αγγελική Θεοδωροπούλου
- FLOWERS, N. (2004), How to Define Human Rights Education? In: Georgi, V./ Seberich, M. (Eds.), International Perspectives in Human Rights Education. Gütersloh, 105-127
- KEELEY, B. (2009), Internationale Migration. Die menschliche Seite der Globalisierung. OECD
- LOHRENSCHEIT, C. (2008), Citizenship and Human Rights. In: Georgi, B. V. (Ed.): The Making of Citizens in Europa. Bonn, 63-69
- MIHR, A. (2005), Die UN-Dekade für Menschenrechtsbildung. Der Bürger im Staat 55(1/2), 51- 56
- MOTAKEF, M. (2006), Das Menschenrecht auf Bildung. Deutsches Institut für Menschenrechte
- MÜLLER-HOFSTEDT, C. (2009), Politische Bildung und interreligiöser Dialog. Bundeszentrale für politische Bildung

- MÜLLER, L. (2001), Didaktik der Menschenrechte. Trier
- MÜLLER, L. (2002), Menschenrechtserziehung an Schule und Hochschule. Universität Trier. Occasional Paper Nr. 6, Juni
- POHANKA, R. (2009), Dokumente der Freiheit. Wiesbaden
- PRO ASYL (2012), “ I CAME HERE FOR PEACE”. The systematic ill-treatment of migrants and refugees by state agents in Patras
- REIßBLANDT, C. (2007), Politische Partizipation von Migrantinnen und Migranten. Bundeszentrale für politische Bildung
- UNESCO (1950), Statement on Race. Paris: UNESCO

Zusammenfassung

Wanderungsbewegungen prägen die gegenwärtigen Gesellschaften immer mehr. Durch die Zuwanderung der letzten Jahrzehnte sind viele Staaten, darunter auch Griechenland, kulturell und religiös pluralistischer geworden. Dadurch entstehen menschenrechtliche Herausforderungen. Für Menschen, die sich auf der Flucht befinden, müssen Aufnahmemöglichkeiten bestehen und der Zugang zu einem fairen Asylverfahren gewährleistet sein. Integrationsmaßnahmen für Menschen mit Migrationsgeschichte, aber auch die Kriterien für den Erwerb der Staatsbürgerschaft sind am Maßstab des Diskriminierungsverbots kritisch zu prüfen. Alle Menschen, die sich in einem Land aufhalten, und sei es auch ohne legalen Aufenthaltstitel, müssen die Möglichkeit haben, beispielsweise ihre Menschenrechte auf Bildung und Gesundheit wirksam in Anspruch zu nehmen. Ausgehend von unserem Verständnis von Menschenwürde und von Menschenrechten kann Menschenrechtsbildung dazu beitragen, sich näher mit menschenrechtlichen Problemen zu beschäftigen und die eigenen Rechte und die Rechte anderer besser verstehen zu lernen.

Ο Βασίλης Πανταζής είναι Επίκουρος Καθηγητής στο Π.Τ.Π.Ε. του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Σπούδασε στην Αθήνα και τη Χαϊδελβέργη Παιδαγωγικά, Κοινωνιολογία και Ψυχολογία. Από το 2005 διδάσκει στο Προπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Επί-

σης, διδάσκει στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Αθηνών. Οι κύριες ερευνητικές του δραστηριότητες στρέφονται προς την προώθηση της Εκπαίδευσης για την Ειρήνη και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, τα Δικαιώματα του Παιδιού καθώς και προς τη Διαπολιτισμική και Αντιρατσιστική Εκπαίδευση. Το έργο του έχει δημοσιευθεί σε διεθνή και ελληνικά επιστημονικά περιοδικά, καθώς και σε βιβλία, συλλογικούς τόμους και πρακτικά συνεδρίων. Έχει συμμετάσχει σε διεθνή ερευνητικά προγράμματα.

(pantazisv@uth.gr)